

CONSIDERAȚII ASUPRA CRONOSTRATIGRAFIEI PALEOLITICULUI SUPERIOR DE LA LAPOȘ

DE

MARIN CÂRCIUMARU, OVIDIU CÂRSTINA, MARIANA PLEȘA

Comuna Lapoș se află în partea central-estică a jud. Prahova, în apropierea orașului Mizil. Din punct de vedere fizico-geografic, ne aflăm în Subcarpații Buzăului, în zona miopliocenă a acestora, unde există numeroase complicații de natură structurală și litologică. Astfel, această zonă se caracterizează printr-o cutare puternică și existența ariei tectonice evidente în mulțimea anticlinalelor, sinclinalelor și cuestaselor de dimensiuni mari, oferindu-ne un relief de dealuri împădurite, înalte de 400-500 m. Poiana Roman se găsește la 1 km sud de comuna Lapoș, pe terasa superioară stângă a pârâului Nișcov, având altitudinea absolută de 340 m și cea relativă de 70 m, față de valea pârâului, prezentându-se ca o suprafață defrișată de formă cvasirectangulară cu laturile de cca 750 x 750 m.

Pe baza utilizării datelor cartografice se poate afirma că zona sudică a comunei Lapoș, pe locul actual al poienii, pădurea a fost tăiată în cursul primei jumătăți sau spre mijlocul secolului al XIX-lea, deoarece pe harta austriacă întocmită de Specht în 1785, aria din sudul comunei Lapoș este complet împădurită. Harta lui Carol Popp de Szatmary, editată în 1864, înregistrează distinct Poiana Roman și toponimul respectiv, iar pe harta forestieră a României, din 1880, sunt marcate în zona care ne interesează păduri particulare, scara mare (1/200 000) nepermițând figurarea detaliilor. Totuși există unele informații conform cărora poiana a fost folosită ca teren agricol până în 1950, când devine pășune, menținându-se în această formă până astăzi.

Toate aceste date și constatări, rămase neutilizate în rapoartele și articolele privitoare la cercetările arheologice din Poiana Roman sunt foarte importante în stabilirea și interpretarea stratigrafiei sitului, în primul rând a nivelului superior. Aceasta deoarece până în prezent nu s-a ținut seama de factorii care aici au putut genera perturbații stratigrafice: lucrările agricole, extinderea pădurii și defrișarea acesteia.

Stratigrafia generală a așezării a fost precizată pe baza coroborării observațiilor din toate secțiunile și se prezintă astfel (fig. 1):

- 1 – sediment provenit din activitatea antropică;
- 2 – sediment de acumulare slabă de humus, neconsolat, cenușiu-brun (10 YR 5/2);
- 3 – sediment cu textură lutos-nisipoasă, compact de culoare brun-opal (10 YR 6/3), penetrat adesea de crotovine și cornevine;
- 4 – sediment brun foarte pal (10 YR 7/3) cu textură lutoasă, structură pulverulentă și aspect loessoid. Foarte rar este intersectat de cornevine;
- 5 – depozit cu aspect marmorat, în care alternează zonele de culoare brun închis (7,5 YR 4/4) și oliv (5 Y 5/4), cu textură argiloasă și structură prismatică, ce conferă, după uscarea sedimentului, un aspect polygonal. Sunt prezente bovinele și acumulările de oxizi feromanganici pe fețele de desprindere.

Primele cercetări arheologice în Poiana Roman au fost efectuate în perioada 1959-1966¹. Săpăturile au fost reluate în anul 1993 și s-au efectuat în campanii anuale sub îndrumarea lui M. Cărciumaru împreună cu un colectiv de tineri colaboratori în cadrul practicii anuale a studenților de la specializările Istorie-Arheologie și Istorie-Geografie din Universitatea Valahia Târgoviște.

¹ F. Mogoșanu, *Unele aspecte ale paleoliticului de sfârșit din țara noastră*, în *SCIV*, XI, 1, p. 125-128; idem, *Santierul de la Lapoș*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 145-150; F. Mogoșanu, M. Bitiri, *Asupra prezenței campinianului în România*, în *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 215-224.

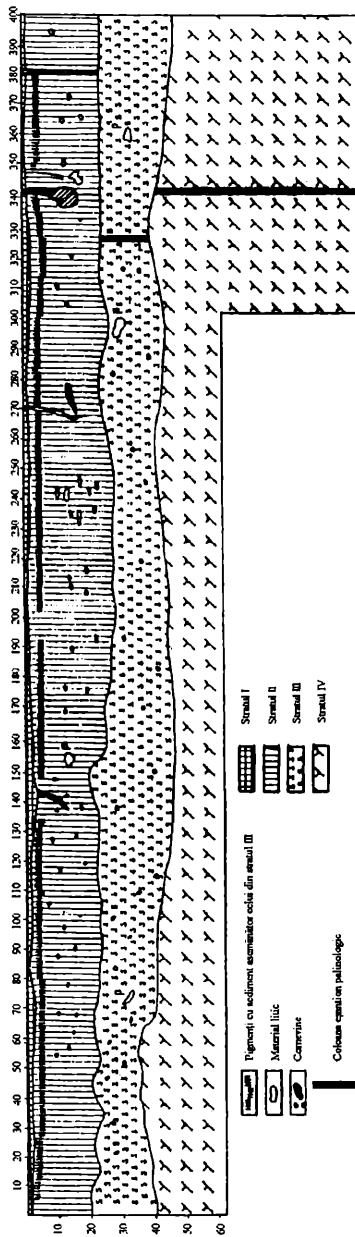

Fig. 1. Profilul de vest al secțiunii III, carourile A4-D4, de la Lapoș, Poiana Roman.

Săpăturile mai vechi, efectuate în principal de F. Mogoșanu², au menționat existența unui nivel de ateliere la baza locuirii, situat în general între 0,85-0,65 m adâncime, care constă din resturi de debitaj, nuclee masive, lungi, bipolare, așchii tipice cu sau fără rețușe, lame largi cu marginile neparalele. Sunt citate chiar izolat gratoare convexe pe mici așchii, *burine* diedre mediane, dar în același timp și utilaje atribuite gravetianului, obținute dintr-un silax de bună calitate și chiar lame *à bord abattu*.

Un al doilea nivel, separat de F. Mogoșanu³ printr-un strat steril de precedentul, s-ar plasa între 0,50-0,25 m. El se caracterizează prin predominanța materiei prime locale, nu întotdeauna de cea mai bună calitate, și abundența mai mare a deșeurilor în comparație cu nivelul anterior. Sunt menționate în mod surprinzător numeroase gratoare nucleiforme de tip *rabot*, ca și *burine* pe așchii groase de tip *busqué*, *burine* diedre, mediane sau de unghi, precum și gratoare înalte pe așchie și pe capăt de lamă.

Ultimul nivel s-ar desfășura, după F. Mogoșanu⁴, între 0,25 m și suprafața solului. Materialul litic însă nu diferă aproape deloc față de nivelul inferior. Este menționată în mod surprinzător apariția unor mici lame, așchii rețușate și gratoare pe capăt de lamă și chiar piese geometrice de tipul segmentelor de cerc, gratoare microlitice, vârfuri de tip *La Gravette*.

Săpăturile noastre, desfășurate sistematic din 1993 încocoace, bazate pe o înregistrare riguroasă a materialului, au relevat că nu poate fi vorba cu certitudine decât de primul nivel, un nivel de ateliere într-adevăr, în poziție stratigrafică sigură. Acel nivel comportă cu adevărat ateliere de cioplire *in situ*, adesea bogate, în care excelează așchiile masive, nucleele în diverse stadii de reducere, percutoare, dar și nuclee de mici dimensiuni,acompaniate de lame *à dos* de mare finețe, uneori rețușate, vârfuri *La Gravette*, gratoare de mici dimensiuni, uneori unguiforme, a căror poziție stratigrafică este neîndoieilnică.

Toate aceste aspecte tehnico-tipologice ne-au determinat să ne întrebăm dacă într-adevăr la Lapoș se mai poate vorbi de o locuire aurignaciană propriu-zisă sau numai de o tradiție aurignaciană retardată, într-un mediu gravetian propriu-zis.

Prin studiul de față încercăm să aducem primele argumente de ordin cronoclimatic asupra locuirii de la Lapoș, fără a intra în amănuntele unei descrieri minuțioase a diagramei polinice, pe care o vom face cu altă ocazie. Vom releva că diagrama polinică sintetică a scos în evidență o situație extrem de interesantă, care ne face să bănuim că locuirea atribuită Paleoliticului superior de la Lapoș este contemporană Tardiglaciului.

Pentru analiza profilului de vest al secțiunii III au fost prelevate un set de eșantioane până la adâncimea de 110 cm, cu toate că stratul de cultură se caracteriza printr-o densitate deosebită abia de la 65 cm spre suprafață.

Analiza polinică a relevat în baza depozitului, între cca 110 cm și 95 cm, o perioadă de ameliorare climatică, în care polenul de arbori ajunge să se întrunească peste 50% din totalul polenului, ceea ce ar releva o bună împădurire a zonei, asemănătoare celei actuale. Pădurea era formată în principal din arin, dar nu lipseau mesteacănul, fagul, ulmul în prima parte, stejarul și, destul de modest, erau reprezentați arbori precum teiul, carpenul, alunul și chiar salcia (fig. 2).

Într-o încercare preliminară de paralelizare, este adevărat, fără nici un suport venit din partea unei datări ¹⁴C și fără prea multe posibilități de corelare din punct de vedere paleofloristic, întrucât în regiune lipsesc astfel de studii, considerăm, cu totul ipotetic, că această perioadă ar putea fi atribuită oscilației climatice Românești, care s-ar paraleliza în Europa vestică cu interstadiul Lascaux.

La 85 cm se constată proximosul unui proces de stepizare a zonei, acestuia rezistându-i doar exemplarele de arin, care probabil vegetau de-a lungul Nișcovului sau în zonele din preajma izvoarelor și a ogașelor formate de acestea, care nu este exclus să fi început să se formeze chiar în această perioadă și a căror prezență o sesizăm și azi.

Nivelul atelierelor nederanjate de la cca 65 cm, în această secțiune, coincide cu debutul unei a doua etape de ameliorare a climatului. Este o oarecare corespondență între faza de ameliorare a climei și primul nivel cert de locuire de la Lapoș, care constă din acele ateliere, singurele nederanjate, aproape în toate secțiunile săpate. Acest fapt însă nu trebuie absolutizat, pentru că nenumăratele secțiuni săpate la Lapoș au dovedit ulterior că stratul de cultură poate pătrunde mai adânc în stratul geologic inferior, fără să depășească în general 80 cm adâncime. Aceasta ar însemna că aceste ateliere au fost uneori contemporane chiar acestei etape de recesiune climatică.

² F. Mogoșanu, *Șantierul de la Lapoș*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 145-150.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

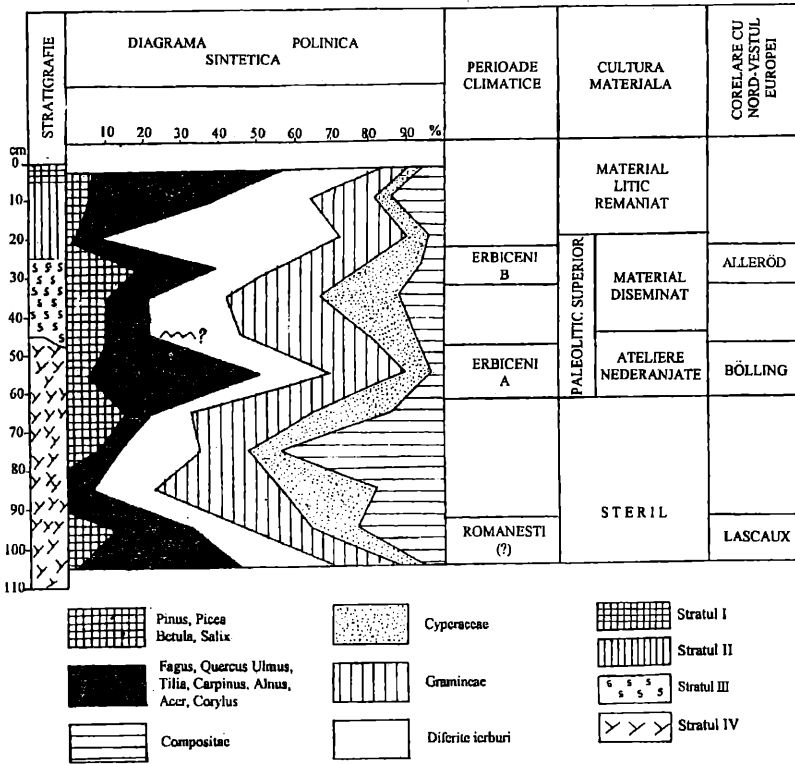

Fig. 2. Diagrama polinică a unui profil din secțiunea III de la Lapoș, Poiana Roman.

Revenind la oscilația climatică desfășurată aproximativ între 65-45 cm, putem spune că se caracterizează prin dezvoltarea unei păduri dominată de elementele stejărișului amestecat, în care excelează ulmul, care ajunge să întrunească peste 11% și care este acompaniat în mai mică măsură de stejar (peste 4%) și de tei (ceva peste 2%). Tot acum se constată un maxim de dezvoltare a fagului, ceea ce denotă o nuanță umedă și răcoroasă a climatului, fără tente de rigurozitate, dacă ținem seama că mesteacănul și chiar salcia înregistrează reduceri sensibile.

Estimăm că această fază de ameliorare a climei, contemporană în mare parte atelierelor de cioplire nederanjate de la Lapoș, ar putea să aparțină oscilației climatice Erbiceni A din schema paleoclimatică a pleistocenului superior din România, corespunzătoare Bölling-ului vest-european.

Cu mențiunea că la sfârșitul acestei perioade de ameliorare climatică, ce ar coincide de altfel cu contactul dintre stratul IV și stratul III, ar fi putut avea loc unele procese de remaniere, menționăm că, în general, între 45 și 35 cm, peisajul forestier suferă o restrângere și, mai ales, o schimbare de compoziție, ceea ce înseamnă că, fără a dispărea copacii, se constată inexistența foioaselor termofile propriu-zise (ulm, tei, carpen, alun) și menținerea doar a unor specii care se puteau dezvolta ca păduri-galerii de-a lungul râurilor și care adesea conțin specii ce pot suporta rigourile unui climat deosebit. Este vorba în primul rând de salcie, la care se adaugă mesteacănul și într-o măsură destul de semnificativă arinul (fig. 3).

Ameliorarea climei, fără a atinge parametrii etapei anterioare, atribuită oscilației climatice Erbiceni A, se înregistrează depozitul dintre 35 și 25 cm, mai ales prin revenirea în peisajul nemoral al ulmului, ca prim element colonizator al unei viitoare păduri, teiului și, probabil, schimbarea speciilor de salcie cu altele favorite

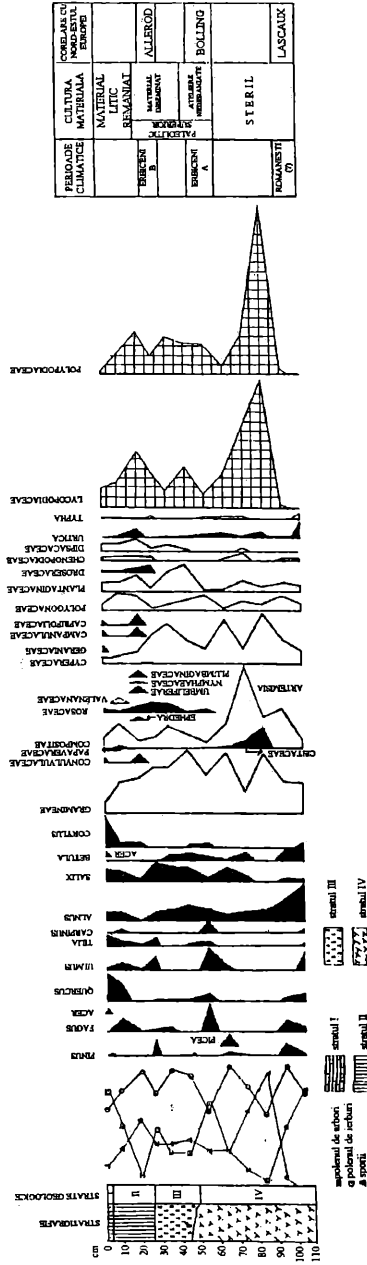

Fig. 3. Diagrama polinică sintetică a sedimentului de la Lapoș, Poiana Roman.

de un climat mai dulce, având în vedere faptul că mesteacănul dispare complet în această vreme. Nu excludem posibilitatea ca această etapă de ameliorare a climatului să coincidă fazei Erbicieni B, ceea ce înseamnă Alleröd în Europa de Vest.

Trebuie remarcată în această vreme densitatea mai mare a ierboaselor și multiplicarea evidentă a speciilor.

Depozitul dintre 45 și 25 cm, chiar dacă aparține tipologic paleoliticului superior, materialul litic descoperit nu se mai caracterizează prin acea concentrare specifică atelierelor din partea inferioară, ci el se detașează printr-o diseminare evidentă, fără a putea vorbi neapărat de o remanieră a sa. Acesta este un aspect al culturii materiale de la Lapoș, care va fi mai bine lămurit în urma unui studiu tehnico-tipologic mai amănunțit al materialului litic.

De la 20 cm spre suprafață, diagrama polinică nu mai are aceeași relevanță, sedimentul fiind probabil amestecat de lucrările agricole, fapt care a influențat în mod cert repartiția materialului litic, care considerăm că poate în mod greșit a fost atribuit de F. Mogoșanu unui nivel cultural de sine stătător, prin al cărui conținut se sugera că ar aparține probabil unui mezolitic.⁵

Cercetările noastre arheologice nu numai că au confirmat bulversarea sedimentului din această parte, dar nu au confirmat în nici un fel trăsături tehnico-tipologice care să confirme o astfel de încadrare.

S-ar putea spune, în concluzie, că Paleoliticul de la Lapoș, prin acele ateliere nederanjate dispuse în baza locuirii, este contemporan unei etape destul de întârziate a Tardiglaciului, fiind, în bună măsură, contemporan cu Erbicieni A (Bölling), ceea ce ar presupune, conform datărilor ¹⁴C existente la nivelul României, o vârstă de circa 12.600±120 B.P. și 12.050±120 B.P., obținută la Cucina Turcului, sau la nivelul european o vârstă de 12.400-12.000 B.P., după datările din Europa de Vest.

Este evident că este greu de acceptat Aurignacianul de care s-a vorbit la Lapoș la o astfel de vârstă, noi presupunând din punct de vedere strict cronologic că aceste ateliere aparțin unui Epigravettian, în care nu excludem să fie vorba de o tradiție aurignacoidă care urmează să fie explicată din alte puncte de vedere cu altă ocazie.

Locuirea din Paleoliticul superior, cu material diseminat existent deasupra acestor ateliere, o prezentăm cu o oarecare siguranță stratigrafică doar până la sfârșitul oscilației Erbicieni B și presupunem o vârstă, conform paralelizărilor cu Europa de Vest, de cca. 11.800-11.000 B.P.

Asupra materialului aflat în partea superioară a depozitului, în condițiile amintite mai sus, este greu să facem orice fel de estimare geocronologică.

În concluzie, în faza actuală a cercetărilor, în urma considerațiilor cronoclimatice prezentate și a studiului preliminar al materialului litic, considerăm că la Lapoș putem vorbi în ansamblu de un facies care ar putea fi definit ca un Epigravettian aurignacoid. Acest concept este utilizat, de altfel, de Fr. Djindjian, J. Kozłowski și M. Otte⁶ pentru a defini o serie de industrii paleolitice din Europa Centrală, precum cele de la Kašov, Arka și Cejkov din Slovacia, de la Stranska Skala IV, Urcice, Brno-Kohoutovice, Lhotka din Moravia, de la Langmannersdorf, Albendorf, Gross-Weikersdorf din Austria de Jos și chiar de la Krakovia-Spadzista C₂ din Polonia.

Faciesul Epigravettian-aurignacoid, în așezările menționate, se individualizează prin faptul că utilajele epigravettiene diferă de tradițiile gravettiene „nu numai prin raritatea elementelor *à dos abattu*, dar de asemenea prin prezența utilajelor care evocă Aurignacianul”⁶ (p. 241). Așezările respective reprezintă halte domestice efemere sau ateliere de cioplire conjuncturale. Aceste faciesuri epigravettiene cu elemente „aurignacoid” pot să fie puse în relație cu industriile considerate uneori epi-aurignaciene și nu este exclus ca aceste tradiții aurignacoid să stea la originea Epigravettianului. De altfel, de situații asemănătoare se vorbește și în regiunea Balcanilor, cum ar fi la Sandalia II, peștera Klisura din partea orientală a Argolidei, menționându-se o industrie aurignacoidă cu lamele *à dos*, uneori hipermicrolitice. Aceste industrii vor fi reamplasate, după un hiatus, unui Epigravettian recent laminar în jur de 14.000 de ani⁷.

Ne exprimăm speranță că studiul tehnico-tipologic al materialului litic de la Lapoș va individualiza mai bine un astfel de facies epigravettian aurignacoid pentru teritoriul României, care să stea la baza unei mai bune înțelegeri a evoluției culturale de la sfârșitul Paleoliticului.

În concluzie, în urma considerațiilor cronoclimatice și a studiului materialului litic, considerăm că la Lapoș putem vorbi în ansamblu de un facies care ar putea fi definit ca un Epigravettian aurignacoid.

⁵ Fr. Djindjian, J. Kozłowski, M. Otte, *Le Paléolithique supérieure en Europe*, Paris, 1999, p. 241, 250.

⁶ *Ibidem*, p. 241.

⁷ *Ibidem*, p. 250.

Faciesul Epigravettian-aurignacoid se individualizează prin faptul că utilajele epigravettiene diferă de tradițiile gravettiene „nu numai prin raritatea elementelor *à dos abattu*, dar și prin prezența utilajelor care evocă Aurignacianul”. Așezările respective reprezintă halte domestice efemere sau ateliere de cioplire conjuncturale. Aceste faciesuri epigravettiene cu elemente „aurignacoide” pot fi puse în relațiile cu industriile considerate uneori epiaurignaciene și nu este exclus ca aceste tradiții aurignacoide să stea la originea Epigravettianului.

CONSIDERATIONS SUR LA CHRONOSTRATIGRAPHIE DU PALEOLITHIQUE SUPERIEUR DE LAPOȘ

RESUME

La commune de Lapoș est située au centre (côté est) du département de Prahova, près de la ville Mizil. Du point de vue physico-géographique, elle est encadré dans les Sous-Carpates de Buzău. Cette zone est caractérisée par un fort plissement et l'existence de l'aire tectonique. Le relief est formé de collines couvertes de forêts, hautes de 400 à 500 mètres. Poiana Roman se trouve à approximativement 1 km au sud de la commune de Lapoș, sur la terrasse supérieure gauche du ruisseau de Nișcov, ayant l'altitude absolue de 340 mètres et celle relative de 70 mètres, par rapport à la vallée du ruisseau, en se présentant comme une surface défrichée de forme quasiment rectangulaire ayant les côtes de 750/750 mètres.

Les premières recherches archéologiques à Poiana Roman ont été effectuées de 1959 à 1961 par F. Mogoșanu et M. Bittiri. Les fouilles ont été reprises en 1993 et on a entrepris des campagnes annuelles sous la direction de M. Cărciumaru.

Les fouilles effectuées par F. Mogoșanu ont mis en évidence l'existence d'un niveau d'ateliers à la base de l'habitat, situé à une profondeur de 0,85-0,65 mètres, qui consiste en restes de débitage, nucléus massifs, éclats typiques avec ou sans retouches, lames larges aux bords non parallèles et isolement, même des grattoirs convexes, des burins dièdres médianes. Un deuxième niveau, séparé par F. Mogoșanu se placerait entre 0,50 et 0,25 mètres. De nombreux grattoirs nucléiformes de type rabot, de burins sur de gros éclats de type busqué, des burins dièdres, médianes ou d'angle sont mentionnés.

Le dernier niveau se déroulerait, selon F. Mogoșanu, entre 0,25 mètres et la surface du sol. On mentionne l'apparition de petites lames, des grattoirs sur bout de lame, des grattoirs microlithiques et des pointes de type La Gravette.

Nos fouilles, déroulées à partir de 1993 jusqu'à présent ont relevé qu'il ne s'agit avec certitude que du premier niveau. Celui-ci comporte des ateliers de taille *in situ*, dans lesquels ce sont les éclats massif qui excellent, le nucléus en divers stades de réduction, des percuteurs, mais aussi des nucléus de petites dimensions, des lames à dos de grande finesse, des pointes La Gravette.

Tous ces aspects technico-typologiques nous poussent à nous demander si on peut encore parler à Lapoș d'un habitat aurignacien proprement-dit ou seulement d'une tradition aurignacienne retardée, dans un milieu gravétien proprement-dit.

On pourrait dire que le Paléolithique de Lapoș, par les ateliers non dérangés disposés dans la base de l'habitat, est contemporain d'une étape assez tardive du Tardiglaciaire, étant en grande mesure concomitant avec la phase Erbiceni A (Bölling), ce qui supposerait, conformément aux dates C^{14} existant au niveau de la Roumanie, des âges d'approximativement 12.600±120 B.P. et 12.050±120 B.P., obtenues à Cuina Turcului, ou au niveau européen un âge de 12.400-12.000 B.P., selon les dates de l'Europe de l'Ouest.

Il est difficile à accepter l'Aurignacien dont on a parlé dans le cas de Lapoș à un tel âge, en supposant du point de vue chronologique que ces ateliers appartiennent à une Epigravettien, où l'on ne peut pas exclure la possibilité de parler d'une tradition aurignacoïde.

En guise de conclusion, par la suite des considérations chronoclimatiques et de l'étude du matériel lithique, nous considérons que dans le cas de Lapoș on peut parler dans l'ensemble d'un faciès qui pourrait être défini comme un Epigravétien aurignacoïde.

Le faciès Epigravettien-aurignacoïde s'individualise par le fait que les outils épigravettiens sont différents par rapport aux traditions gravettiens „non seulement par la rareté des éléments *à dos abattu*, mais également par la présence des outils qui évoquent l'Aurignacien”. Les habitats respectives représentent des haltes domestiques éphémères ou des ateliers de taille conjonctorels. Ces faciès épigravettiens aux éléments „aurignacoïdes” peuvent être mis en relation avec les industries considérées parfois épi-aurignaciennes et il n'est pas exclu que ces traditions aurignacoïdes soient à l'origine de l'Epigravettien.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le Profil d'ouest de la section III, les carreaux A4-D4, de Lapoș, Poiana Roman.

Fig. 2. Le diagramme pollinique d'un profil de la section III de Lapoș, Poiana Roman.

Fig. 3. Le diagramme pollinique synthétique du sédiment de Lapoș, Poiana Roman.